

Канцэптасфера паэзіі А.Салаўёва вызначаецца разнастайнасцю, гарманічным суіснаваннем універсальных і этнаспецыфічных латгалскіх канцэптаў, увасобленых з вялікай мастацкай пераканальнасцю. Асэнсаванне канцэпта “Дзвіна” ў паэзіі А.Салаўёва і віцебскіх аўтараў сведчыць пра агульныя вобразы ў літаратурах памежжа.

ЛІТАРАТУРА

1. Соловьев, Алексей. На берегу большой реки: [стихи] / Алексей Соловьев; вступ. ст. Федора Федорова. – Даугавпилс: Hronos, 2012. – 260 с.: ил.
2. Соловьев, Алексей. Город чаек и лебедей: [стихи] / Алексей Соловьев. – Даугавпилс: [Б.и.], 2005. – 155 с.: ил.
3. Симанович, Д. Избранное / Д. Симанович – Минск: Маст. літ., 1995. – 381 с.

В.В. Лапацінская,

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава

ПАСТАНОЎКІ П’ЕСЫ ЯНА РАЙНІСА “ВЕТРЫК, ВЕЙ!”: ПАРАЎНАЛЬНЫ АСПЕКТ

У 1926 годзе ў Віцебску быў заснаваны Тэатр імя Якуба Коласа, які першапачаткова меў назву другі Беларускі дзяржаўны тэатр, створаны на базе Маскоўскага мастацкага акадэмічнага тэатра. Гэта падзея стала вызначальнай для грамадскага жыцця горада і для наступнага развіцця культурных сувязей. “У першых водгуках у друку выказвалася пахвала, захапленне маляўнічасцю і зладажанасцю спектакляў: “Самае каштоўнае ў нашым тэатры – яго нацыянальная самабытнасць... Аб ігры не прыходзіцца спрачацца... Яна ў Белдзяржтэатры – на вышыні” і г.д.” [1, 208]. Пры адкрыцці тэатра прысутнічалі Якуб Колас і Ян Райніс, п’есы абодвух аўтараў потым з поспехам ставіліся на яго сцэне.

Мэта нашага даследавання – вызначыць адметнасці пастацовак рэжысёра О. Кродарса п’есы Яна Райніса “Ветрык, вей!” Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатрам імя Якуба Коласа ў Віцебску і Рыжскім тэатрам Дайлес для раскрыцця характара творчых узаемасувязей Віцебшчыны і Латвіі.

П’еса “Ветрык, вей!” была напісана Янам Райнісам у 1913 годзе і стала адной з самых прыгожых любоўных гісторый. Назву драматычнаму твору даў радок з латышскай народнай вясельнай песні. У казачны і песенны матыў Ян Райніс заключыў вялікую жыццёвую праўду. Старадаўні народны сказ пра дзяўчыну-сірату і злую мачаху пісьменнік развіў у драматычную гісторыю пра пакуты і духоўную чысціню народа. Ідэю твора можна абзначыць як думку аб

тым, што чалавек тоіць у сабе невычэрпныя духоўныя сілы і таму высакародны і моцны.

Дзеянне п'есы разгортваецца на хутары. Яго гаспадыня жыве з дзвюма дочкамі, Занай і Андай, і пляменніцай, дачкой памерлай сястры, Байбай. У дом гэтай багатай хутаранкі прыязджаюць сваты, бо дзяўчаты славяцца сваёй набожнасцю. Але здараецца нечаканае. Наканаваны Зане падчас змовін хлопец Улдыс загахаўся з першага погляду ў яе стрыечную сястру Байбу і адмаўляецца ад ранейшай нявесты. Сціплая дзяўчына заваявала яго сэрца, але не прымае яго настойлівага жадання і адмаўляе яму стаць жонкай. Зразумеўшы, што не можа на няшчасці іншых пабудаваць шчасце сабе, Байба рашаецца на адчайны ўчынак – утапіцца.

П'еса “Ветрык, вей!” стала адным з твораў латышкага класіка, якія найбольш часта ставяць на сцэне не толькі на яго радзіме, але і за яе межамі. У 1965 годзе яна была пастаўлена на сцэне Віцебскага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа латышскім рэжысёрам Ольгертам Кродарсам. Гэта пастаноўка была вызначальная тым, што стала працягам нацыянальных традыцый тэатра, якія яскрава выявіліся ў ранейшых пастаноўках “У пушчах Палесся” Якуба Коласа, “Несцерка” В. Вольскага, “Раскіданае гняздо” Янкі Купалы. Асабліва яскрава гэта падкрэсліваў і майстэрскі таленавіты пераклад п'есы на беларускую мову Рыгора барадуліна. “Народна-песенны, паэтычны дух, яркія страці, драматычны лёс маладых герояў, якія шукаюць сваё шчасце, увесь лад п'есы класіка латышкай літаратуры Яна Райніса былі блізкія духу твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа, беларускага нацыянальнага тэатра. Твор “Ветрык, вей!” на сцэне коласаўцаў быў сапраўды народным, што ў вялікай ступені залежала і ад пастаноўшчыка – латышкага рэжысёра А.Кродарса. Ён не ставіў задачу здзівіць беларускіх глядачоў фальклорна-этнаграфічнымі фарбамі, а ўсю ўвагу засяродзіў на выяўленні народнага духу праз характары герояў, і перш за ўсё праз трагічны лёс маладых закаханых – Барбары і Улдыса” [1, 464].

Ролю Улдыса на сцэне Коласаўскага тэатра выканаў В.Анісенка. Смелым, прыгожым, гарэзлівым, незалежным і нястрыманым з'яўляецца на сцэне малады рыбак, які прыплыў з другога берага Даўгавы сватацца да Заны. На мукамольні Улдыс убачыў Байбу, дзяўчына адразу заваявала сэрца жаніха сястры. “Цяпер ужо ў ім выяўляецца не грубая сіла, з дапамогай якой, напэўна ён бяздумна і лёгка не раз дамагаўся “ўзаемнасці”, а гарачы парыў сэрца, гатовага на ўсё дзеля той адзінай, якую ён пакахаў па-сапраўднаму” [1, 464–465]. Але дзяўчына не верыць хлопцу. Ролю Барбы ў віцебскай пастаноўцы Кродарса ваконвалі актрысы Н. Левашова і С.Некіпелава. Іх гераіня прадстае перад глядачом не ціхай і пакорлівай лёсу

сірацінай, а глыбокім, з тонкай душэўнай арганізацыяй чалавекам. Барба таксама кахае Улдыса, хоць напачатку і не верыць яму. “Барацьба герані за сваё месца ў жыцці з тымі, хто перашкаджаў яе шчасцю, была вельмі няроўнай, і Барбара канчае жыццё самагубствам. Фінал спектакля быў узвышана-трагічны. Чуўся ўрачыста-жалобны хор. Улдыс пяшчотна абдымаў мёртвую Барбару, паднімаў яе і нёс на руках як найдаражэйшую ношу, як свой лёс” [1, 465].

Мы запісалі гутарку з дырэктарам-мастацкім кіраўніком Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, заслужаным дзеячам мастацтваў, лаўрэатам дзяржаўных прэміяў Рэспублікі Беларусь “За духоўнае Адраджэнне”, прафесарам Беларускай акадэміі мастацтваў, акадэмікам Міжнароднай Кірыла-мефодзьеўскай акадэміі славянскай асветы (Масква) Валерыем Данілавічам Анісенкам з мэтай узнавіць асноўныя моманты ў падрыхтоўцы да пастаноўкі і сцэнічнага ўвасаблення коласаўцамі п’есы Яна Райніса “Ветрык, вей!”.

В.Д. Анісенка расказвае: “У Віцебск прыехала 7 ці 8 выпускнікоў, амаль палова курса знакамітага прафесара Дзмітрыя Аляксеевіча Арлова”. (Для даведкі: з 1948 года Д.А.Арлоў вёў педагагічную работу ў Беларускам тэатральна-мастацкім вучылішчы, а ў 1952 годзе ўзначаліў кафедру акцёрскага майстэрства). “І я цяпер разумею, як гэта важна, калі так многа маладых, апантаных, пачынаюць разам. Большасць з нас трапілі адразу ў пастаноўку “Ветрык, вей!” Яна Райніса, п’есу, якую пераклаў з латышскай на беларускую мову наш выдатны паэт Рыгор Барадулін. Ставіў спектакль Ольгерт Робертавіч Кродарс, на той час яму было гадоў 40. Пазней я сачыў за яго творчасцю, ведаю, ён стаў мастацкім кіраўніком Нацыянальнага акадэмічнага тэатра ў Рызе. Вельмі вядомы рэжысёр, класны. Праца захапіла. Па-першае, выдатны матэрыял, па-другое, многа-многа маладых”.

Далей Валерый Данілавіч успамінае: “У пастаноўцы іграла ў росквіце свайго таленту Галіна Маркіна, са старэйшага пакалення – Зінаіда Канпелька і Яніна Глебаўская ігралі ролю маёй будучай цешчы. Гэта была вельмі цікавая работа. Я тады не разумеў, а цяпер усведамляю, што гэта была новая эстэтыка ў тэатры пры ўсім тым, што тэатр усё ж такі наш бытавы, а тым больш быў такім на тым часе. І О.Кродарс, пачынаючы ад драматургіі і да сцэнаграфіі, якую зрабіў наш цудоўны мастак-сцэнограф Аляксандр Салаўёў, які таксама толькі што прыйшоў у тэатр, адмовіўся ад гэтага падыходу – у яго пастаноўцы не было ніякага быту. Калі я ў вобразе Улдыса расхінаў сцены напаловы і з’яўляўся з песняй “Ветрык, вей” – у гэтым ужо была сімволіка, сімволіка ўваходу ў новую пратору, новае вымярэнне.

І самае галоўнае, “Ветрык, вей! Райніса – быў жывы спектакль. Думаецца таму, што працаваў еўрапейскі рэжысёр, і яго манера рэпетыцый і паводзін была еўрапейскай. (Прыбалтыка заўсёды была для нас так сказаць замежжам). Ён увасабляў гэта ў вялікай ступені – быў вельмі адкрыты, і таму спектакль сыгралі, ну, як песню праспявалі. Сёння гэта можа і дзіўна, але за два сезоны мы сыгралі 120 разоў. Спектакль быў вельмі папулярны, з абвесткай пра яго ездзіла такая шылда ў трамваі, фатаграфіі ў вокнах былі. Помніцца, мы неяк пайшлі з маёй юнай жонкай купляць мяса ў магазін, мяснік кажа, “Стоп, стоп, чарга! Калі ласка, сюды падыдзіце”. Мая жонка, С.Некіпелава, не разумее, у чым справа. А я тады зразумеў: вось так, слава, яна хоць і мясцовая, але слава! (Усміхаецца). Карацей, гэта была вялікая радасць. І вось з гэтага мы пачалі, я, у прыватнасці, свой шлях у вялікае мастацтва, свой шлях у тэатр, і гэта многае вызначыла, дарэчы, бо гэта вельмі важна, каб сустракаліся на шляху тваім не падробкі, каб табе сустракалася штосьці сапраўднае – слова, майстра, п’еса, настаўнікі.

Мне вельмі пашанцавала, бо віцебскі тэатр быў на той час у росквіце, у ім працавалі сапраўды цудоўныя акцёры. Я ўжо не кажу аб той армасферы, у якой нараджаўся і існаваў “Ветрык, вей!”. Гэта быў праект, як сёння кажуць, Міністэрства культуры, і ўдалае спалучэнне: таленту Яна Райніса, бліскачага перакладу Рыгора Барадуліна, вопыту і культуры віцебскага тэатра, майстэрства рэжысёра, нашага маладога жадання змяніць тэатр. Паказальным, напрыклад, будзе такі выпадак. Прыехаў з Масквы вядочы мастацтвазнаўца Аўнер Якаўлевіч Зісь. Ён праглядае ўсе спектаклі тэатра і робіць іх аналіз, расказвае сваё ўражанне ад іх, а пра “Ветрык, вей!” – ні слова. І потым ў паўзе ўзнікае такое пытанне: “А што ж Вы пра “Ветрык, вей!” маўчыце?” Ён адказвае: “Да, я скажу: я вижу, как его любят в городе, как его любят актёры, как вы с удовольствием играете, но дело в том, что я видел в юности спектакль латышского театра с Эльзе Радзиня, когда-то давно, и под таким впечатлением, что уже прошло 40 лет, а я еще не могу забыть его, поэтому боюсь быть необъективным. Только лишь поэтому я не говорю про “Ветерок, вей!” в вашем исполнении”. Такі ўзровень быў!

У сваім выступленні на юбілеі тэатра імя Якуба Коласа (я тады працаваў у Купалаўскім) я сказаў: “На віцебскай сцэне былі лепшыя мае два сезоны, маё тэатральнае ішчасце было тут!” І ў тым, што я сёння вярнуўся ў Віцебск, ёсць і наканаванне долі, таму, што лічу, я вярнуўся дамоў.

На сённяшні час змяніць у той пастаноўцы не хацелася б нічога, таму што ў яе ідэйнай аснове – сапраўдныя каштоўнасці – яны

вечныя, даўно адкрытыя, яны ёсць у Бібліі, гэта – маральны кодэкс. І трэба толькі змагчы сёння пра гэта сказаць сённяшняй мовай. Мы іншыя, іншыя погляды, касцюмы, але тэмы каханне, вернасць, здрада – вечныя. Калі распрануцца – людзі аднолькавыя. І думаецца, здабытак класічнага выхавання і навучання ў тым, каб базавыя элементы гэтага кодэксу закладваліся. Я асабліва гэта адчувае цяпер, калі вярнуўся праз 45 гадоў у тэатр. Тут свае праблемы, і вельмі вялікія, але іх многія не хочаць заўважаць, нават самі артысты, бо так зручна. Сёння можа быць жыванісец, які не валодае малюнкам. Гэта ж ненармальна, ненатуральна. Сёння з чым я сутыкнуўся на сцэне, артысты як музыканты, якія не ведаюць нотаў. У іх няма школы акцёрскага майстэрства, каб задаць пытанне так, што пакуль суб'ядзеднік адгукнецца – злавіць эмоцыю. Гэта і ёсць мастацтва тэатра, а астатняе інфармацыя як у газеце. Слава Богу, ёсць сусветная культура, сусветная гісторыя. І навучыць акцёраў паводнаму ўспрымаць жыццё і тэатр сёння – мая генеральная задача. Я кажу артыстам: “Не верце жыццю! Гэта ўмовы, у якіх вы жывяце, якія дала прырода і стварыла грамадства. А ў мастака сваё жыццё, свая вертыкаль – глядзі на неба, на воблакi, у ваду возера! Ідзі да сябе, шукай сябе!” (Гутарку з В.Д.Анісенкам запісала В.В. Лапацінская).

У 1998 годзе ў Рыжскім тэатры Дайлес рэжысёр Ольгерт Кродарс зноў паставіў “Ветрык, вей!” Яна Райніса. Гэта пастаноўка ад віцебскай ідэйна адрознівалася. Рэжысёр змяніў свой падыход да п’есы класіка, ён падпарадкаваў усе ўчынкі дзеючых персанажаў першабытнаму сэксуальнаму парыву і напрузе, такім чынам ператварыўшы спектакль у свайго роду старажытны міфічны рытуал, пачуццёвую феэрыю. У пастаноўцы ўпершыню ў гісторыі гэтай п’есы на сцэне была спроба раскрыць вобразы Райніса праз тлумачэнне сімвалічных сцэн: зняцце хусткі Байбы, а потым і вянка. Гэты рытуал у міфалогіі трактуецца так: зняць вянок – азначае аддаць некранутасць. Атрымліваецца, Улдыс завалодаў дзяўчынай ў плоцкім плане. У гэтым Яна Райніса мы не знаходзім супярэчання такому рэжысёрскаму рашэнню. Калі Улдыс ужо ўзяў вянок Байбы і яна, усвядоміўшы, як гэта жаніцьба будзе ўспрынятая яе блізкімі, кажа яму, што ўсё ж такі да яго не пойдзе, ён ёй адказвае, што, маўляў, ідзеш ты да мяне ці не, але я цябе ўжо ўзяў. І шэраг іншых красамоўных выказванняў і самой Байбы: як вецер зламаў маю елку, так ты разарваў маё цела.

Спектакль выклікаў скандал, але тым не менш быў прызнаны лепшай пастаноўкай на латвійскіх сцэнах 1998 года.

Параўнальны аналіз дзвюх пастацовак дае яскравае сведчанне таму, што тэатр і драматычнае мастацтва вельмі апэратыўна і яскрава рэагуюць на змены часу і маральных арыенціраў у грамадстве. Так, у

сярэдне ХХ стагоддзя, у савецкай ідэалагічнай трактоўцы, геранія Райніса – узвышаная асоба, якая змагаецца не толькі са сваімі пачуццямі, але і з сацыяльнымі абставінамі. Байба – сірата, бяздольная, а таму не можа быць шчаслівай. Больш таго, не дае гэтага і пачуццё віны перад сястрою Занай, якая пакрыўджаная і зганьбаваная ўчынкам Улдыса вырашае пакончыць жыццё самагубствам. У канцы ж ХХ стагоддзя, латышскі рэжысёр здолеў раскрыць іншы, міфалагічна-пачуццёвы, змест вобразаў і праблем п’есы “Ветрык, вей!” класіка латышскай літаратуры Яна Райніса.

Такім чынам, супастаўляльны аналіз пастановак п’есы Я.Райніса “Ветрык, вей!” Віцебскім акадэмічным драматычным тэатрам імя Якуба Коласа і Рыжскім тэатрам Дайлес дазваляе сцвярджаць агульнасць культурных вектараў і наяўнасць культурных узаемасувязей Беларусі і Латвіі.

ЛІТАРАТУРА

1. Няфёд, У.І. Гісторыя беларускага тэатра: вучэб. дапаможнік для тэатр.-маст. ін-та / У.І. Няфёд. – Мінск: Выш. шк., 1982. – 543 с.

*І.В. Саматой,
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Маішэрава*

ЛАТГАЛЬСКІ БЕЛАРУС СТАНІСЛАЎ ВАЛОДЗЬКА

Беларусы заўсёды былі прыкметнай этнічнай агульнасцю ва Усходняй Латвіі, якую прынята называць Латгаліяй. Яны прынялі вялікі ўдзел у фарміраванні культурных традыцый гэтага рэгіёну. Спрыяльным часам для развіцця беларускай асветы і культуры былі 20–30-ыя гады мінулага стагоддзя, калі ў Латвіі (асабліва ў Латгаліі) існавалі беларускія школы і гімназіі, настаўніцкія курсы, грамадска-культурныя таварыствы, драматычныя тэатры, выдавецтвы, выходзілі газеты, часопісы на беларускай мове.

У гэты час у Даўгаўпілсе жылі і працавалі вядомыя навукоўцы, пісьменнікі, культурныя дзеячы, настаўнікі, такія, як П. Мядзёлка, Э. Будзька, С. Сахараў, У. Жылка, Э. Вайвадзіш, В. Вальтар і іншыя.

Актыўным адраджэнцам беларускай культуры ў сённяшняй Латгаліі з’яўляецца ўрадженец Гродзенскай вобласці, былы старшыня культурна-асветніцкага аб’яднання “Уздым” паэт Станіслаў Валодзька. Ён нарадзіўся ў вёсцы Падольцы, што на Астравеччыне 11 лістапада 1956 г. у сялянскай сям’і. У 1974 г. скончыў Жукойненскую сярэднюю школу. Працаваў шафёрам, потым – механікам на чыгунцы у Літве, а затым у Латвіі. У 1987 г. скончыў завочнае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ.